

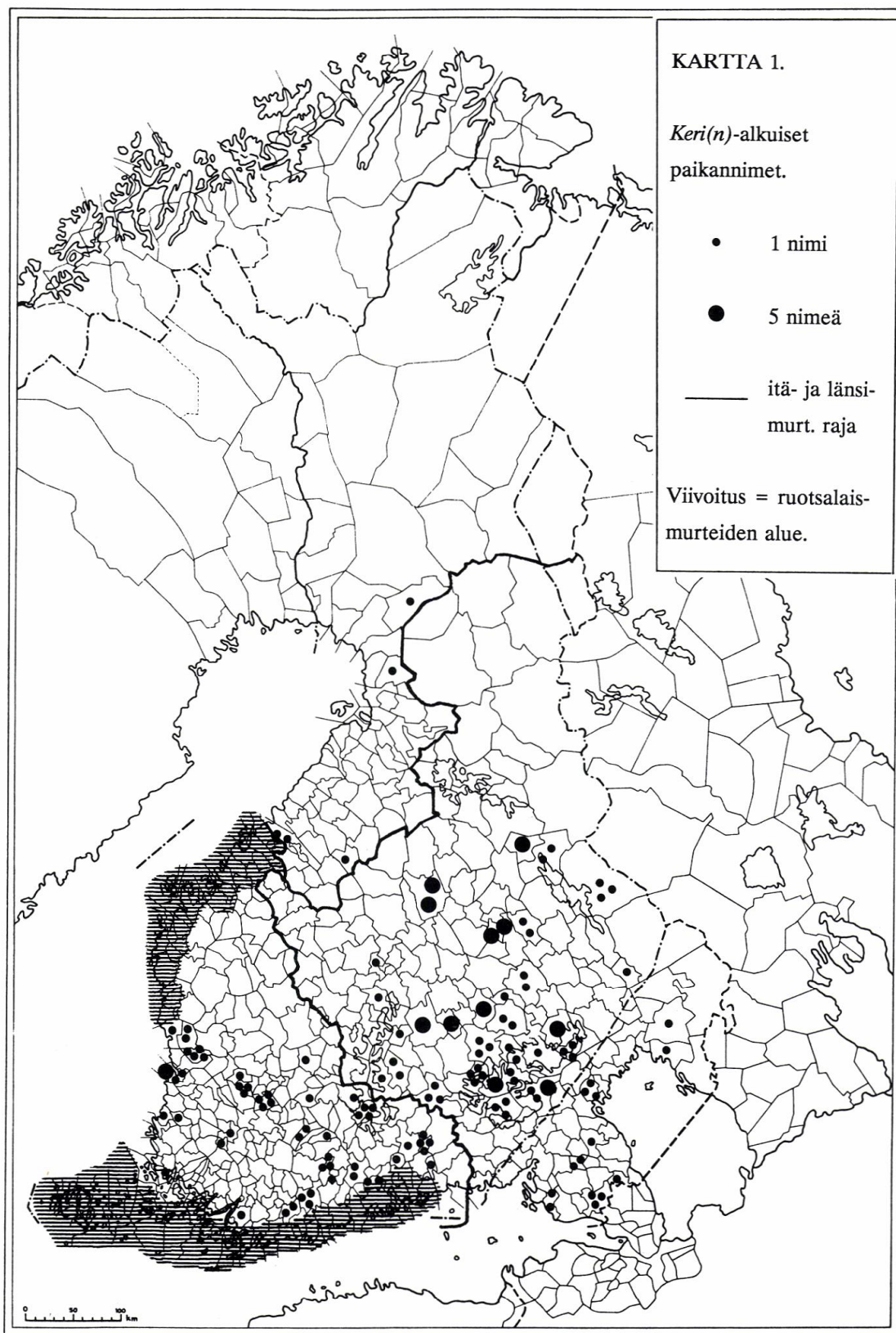
Kerimäen pitäjän nimestä

MARJATTA PALANDER

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 350 vuotta Kerimäen pitäjän ja seurakunnan perustamisesta. Viimeaikaisen historian tutkimuksen mukaan Kerimäen kirkkopitäjä katsotaan perustetuksi joulukuussa 1642, jolloin tälle seurakunnalle nimitettiin ensimmäinen kirkkoherra (Asko Mielonen 1991).

Kerimäki-niminen kylä, joka on sijainnut nykyisessä samannimisessä pitäjässä, mainitaan asiakirjoissa ainakin jo 1500-luvun puolivälissä. Tähän kylään, Kallunmäelle, rakennettiin Kerimäen ensimmäinen kirkko 1640-luvulla (Saarenheimo 1932: 62; Pohjannoro 1978: 44 – 45). Pitäjännimi on siis syntynyt kylännimestä. Mutta miten kylännimi selittyy? *Kerimäki*-nimen alkuperästä on esitetty useita erilaisia käsityksiä, joihin on osaltaan antanut aihetta se, että vanhoissa asiakirjalähteissä nimen kirjoitusasu vaihtelee. Esimerkiksi 1500- ja 1600-luvulla Säämingin Haapalan neljännekunnan *Kerimäki* on kirjoitettu mm. muodoissa *Keri Mäkj*, *Kerij mäki*, *Keri maeki*, *Keremäki*, *Käremäki*, *Kärimäki*, *Kerimäki* ja *Kierimäki*. Seuraavassa tarkastellaan, millaisia selityksiä nimelle tarjoutuu kielitieteen ja nimistöntutkimuksen näkökulmasta. *Keri*- ja *Keri(n)*-alkuisia paikannimiä tavaataan laajalti pitkin Etelä- ja Keski-Suomea, ja ainakin osasta niitä käy ilmi, että samanasuiseen lopputulokseen on päädytty eri teitä.

Kartta 1 kuvaa *Keri(n)*-alkuisten paikannimien levikkiä suomen kielialueella. Mukana ovat myös siellä täällä esiintyvät *Ker*-alkuiset nimet, sillä ne voisivat ainakin laajalla savolais-kaakkoismurteisella *i:n* loppuheittoalueella palautua *Keri*-alkuisiin asuihin (ks. Kettunen 1940: kartat 175 – 178). Kartan tiedot perustuvat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimiston yleiskokoelmaan ja pitäjäkokoelmiin; erityisesti Mikkelin läänin itäpuoliskon osalta tietoja on täydennetty maanmittaushallituksen v. 1975 – 88 ilmestyneestä peruskartasta. Nimi esiintymiin on luettu sekä ns. kantanimet että niistä johdetut liitynnäiset (esim. *Keripuro*, *Keripuroniitty*). Näin on menetelty siitä syystä, että aina ei voida päätellä, mikä pesyeen nimistä on varsinainen kantanimi. Esiintymiä on kaikkiaan puolisentoista sataa, ja ne keskittyvät hämäläis-, savolais- ja kaakkoismurteiden alueelle. Pohjoisempaa on vain muutama tieto: Kälviältä, Reisjärveltä, Yli-Iistä ja Ranualta. Näistäkin esim. Yli-Iin *Kerinniityt* on merkitty rinnakkaisnimeksi

Kerimenniityille. Itämurteissa nimiä ja kokonaisia nimipesyeitä on varsinkin sydänsavolaisalueella sekä sen itäpuolella Savonlinnan seudulla ja eteläpuolella kaakkoismurteissa. Savo ja Pohjois-Karjala eroavat toisistaan jyrkästi: Pohjois-Karjalasta *Keri(n)*-nimiä on vain Valtimolta, Nurmekselta, Pielisjärveltä ja Tuupovaarasta.

Ehkä selvin muista erottuva *Keri*-nimistö on löydettävissä Suomen ruotsalaismurteiden liepeiltä. Lounaismurteissa ja niiden lähinaapurustossa *keri* tai *käri* merkitsee paikannimissä 'suota' (< ruots. *kärr*). Nykyään tällaisten nimien tarkoitteena on usein pelto. Sana on yleensä paikannimen perusosana, esim. Savon *Prookeri*. (NT; Kiviniemi 1990: 73.) Kuitenkin ruotsalaismurteiden lähialueilla on nimiä, joissa *keri* esiintyy määriteosanakin, kuten Porin mlk:ssa suoalueen nimessä *Kerikrunti* ~ *Kerigrund* ja Siikaisten *Kerineva*-nimessä. On mahdollista, että myös eräillä sisämaan nimillä on lainasanatausta; ainakin osassa nimitietoja on näet maininta siitä, että tarkoite on soista seutua.

Toinen ryhmä ovat ne *Keri*- tai *Kerin*-alkuiset nimet, joiden määriteosa liittyy verbiin *keritä* (: *keritsen*). Nimitoimiston kokoelmissa on monista nimistä tietoja, joiden mukaan paikalla on laidunnettu tai keritty lampaita. Esimerkiksi Reisjärven Kalajan *Kerimäellä* on keritty kesävillat. Myös Karkun Koivunkylän *Keriniitulla* (jonka lähellä ovat *Keriniemi* ja *Kerikallio*) on ollut useiden talojen käyttämä keritsemispaikka. Samoin Lahden *Kerinkallio*, joka nykyisin on kaupunginosan nimenä, on alkuaan ollut lampaiden laidunpaikka. Lammastalouteen voi liittyä myös Riistaveden *Kerivuori*. Jämsästä on tieto, että Hopsun kylän *Keringinmäkeä* on nimitetty myös *Keri(i)nmäeksi*, ja tämän mäen itäpuolella on ollut lammastarha. Keritseminen lienee todella taustana ainakin niissä nuorissa nimissä, joissa muistitieto ulottuu nimen syntyyn saakka. Mutta mahdollista on sekin, että vanha *Keri(n)*-niminen paikka on sattumalta myöhemmin joutunut lammastalouden yhteyteen, eikä nimeä enää osata yhdistääkään muuhun.

Kansanselitykset liittävät monet *Keri(n)*-alkuiset nimet verbiin *keriä*. Esimerkiksi Hattulan Ihalemman *Kerilahti*-nimen synnystä kerrotaan seuraavaa tarinaa: »Kun ne veti nuattaa ennen vanhaa ne ukot, niin se [piru] kysy yhtä mittaa sit että kerinkö mä, kerinkö mä. Ja sit ne sanokin että kerin nyv vähä, piru. Ja se oli aamulla kerässä, se nuatta.» Samanlainen taustatarina paholaisen purkamasta ja kerälle kerimästä nuotasta liittyy myös Kangasniemen *Kerikannaniemeen*, Pälkäneen *Kerinkallioon* ja Jyväskylän mlk:n *Kerinmäkeen*. Tarinaa on kerrottu eri puolilla Suomea, ja tapahtumapaikkana ovat myös muut kuin nimeltään *Keri(n)*-alkuiset paikat. Samaa kertomusta kerrotaan yhä mm. Rääkkylän Voiniemestä. Tällaiset kansanetymologiat ovat jälkeenpäin syntyneitä: kun nimen alkuperäinen merkitys on hämärtynyt, on nimelle joka tapauksessa pyritty löytämään jokin luonteva syy. Kansanetymologiat suosivat juuri erilaisia hokemia paikannimiseli-

tyksinä; tällä tavoin suoraan verbistä *keriä* eivät *Keri(n)*-alkuiset nimet kuitenkaan johdu.

Verbi *keriä* esiintyy eräiden paikannimien selityksissä kyllä toisellakin tavoin. Esimerkiksi Punkaharjun Kauvonniemen *Kerinsaaren* on katsottu muodoltaan muistuttavan kankaankudonnassa käytettäviä kerinpuita.

Gananderin ja Lönnrotin sanakirjat mainitsevat *keri*-sanana yhtenä merkityksenä 'kehän'. Sanalle on kehittynyt erikoismerkityksiä, niin että esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla sillä tarkoitetaan ruginpyörää, paikoin eri puolilla Suomea taas viulun laitaosaa ja erityisesti peräpohjalaismurteissa suksisauvan sompaa (SMSA; Terho Itkonen 1957: 110; Winsa 1991: 97). Yleisimmin sanaa käytetään tarkoittamassa puisen vakan soikioksi taivutettua reunalautaa tai koko vakkaakin (Toivonen 1918: 77; Koivulehto 1982: 257 – 259). Sanalla on arveltu olevan vastineita votjakissa, vogulissa ja unkarissa saakka (SKES; toisin Liimola 1957: 191 – 193). Mikko Saarenheimo on Kerimäen pitäjän historiassaan A. V. Koskimiehen tulkintaan nojautuen esittänyt ajatuksen, että 'ympyrää' tai 'kehää' merkitsevä *keri* selittyisi nimessä *Kerimäki* mäen pyöreästä muodosta (1932: 62). Pekka Lappalainen on puolestaan olettanut, että *keri* voisi tarkoittaa mäellä sijainneita kehäkiviä, jotka ovat muinaisaikoina toimineet kärjäkivinä. Tätä selitystä voisivat tukea useat alueelta eri aikoina tavatut kärjäpaikkaan viittaavat paikannimet, kuten *Kerejämäki*, *Kärjäkallio* ja *Kärjäluoto*. (Lappalainen 1970a: 190, 1970b: 92.)

Historiantutkijoiden mukaan pitäjännimi *Kerimäki* olisi aikoinaan kulkeutunut Laatokan Karjalasta asuttajien mukana (esim. Pärnänen 1947: 57 – 58; ks. myös Pelkonen 1902: 45). Tämä teoria tuntuukin varsin uskottavalta, kun sitä tarkastellaan vanhojen asiakirjalähteiden valossa. Nimitoimiston 1500- ja 1600-luvun asiakirjapöytäkirjoissa on Käkisalmen ja Viipurin Karjalasta *Keri*-alkuisiksi tulkittavia tietoja ainakin silloisten Sortavalan, Suistamon ja Raudun alueilta. Sortavalan Impilahden kappelista on vuodesta 1500 lähtien mainintoja *Kerisyryjän* kylästä: *Derevjna Keresjurja* 1500, *Käri syrie* 1589, *Käri syrie by* 1590, *Keri syrie* 1591. (Nissilä 1975: 41; NT.) Kerisyryjä on ollut Impilahden suurin kylä. Myös Suistamolta on 1600-luvulta merkintöjä Kerisyryjän kylästä. Isonjaon aikaisissa rajapaikkojen selityksissä nimeä on vastannut *Kärsyryjänmaa*. Tästä nimestä periytynee 1960-luvulla Suistamolta muistiin merkitty *Kerisyryjännurmi*. Raudusta on puolestaan tietoja *Keripata*-nimisestä kylästä mm. asuissa *Keri pata* (1613), *Keperi Pata* (1616) ja *Kere Pata* (1631). *Keripata* on ollut myös rautulainen sukunimi (Nissilä 1962: 55). Kun itäisen Savon varhaisen asutuksen on katsottu tulleen juuri Laatokan Karjalan suunnasta, nimen siirtyminen pohjoisemmaksi vaikuttaa aivan mahdolliselta. Lisäksi yllättävän monille Suur-Säämingin paikannimille voidaan osoittaa vastineita Laatokan Karjalasta. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi *Sääminki*, joka tavataan useissa Kurkijoen pogostan paikannimissä (Lappalainen 1970a: 153;

Nissilä 1976: 160 – 161), *Simpalanjärvi* (vrt. *Simpeleenjärvi*; Lappalainen mts. 190)¹ sekä *Pellotsalo*, *Vaaherlahti* ja *Ruokojärvi*, jotka kuuluvat myös Laatokan ja Sortavalan nimistöön (Gebhard 1889: 13; Pärnänen 1947: 57 – 58; Lappalainen 1970a: 208). Pekka Lappalainen luettelee tällaisia nimiä kymmenittäin. Osassa näitä nimiä on havaittavissa mielenkiintoista vastaavuutta myös sijainnissa: lähekäisten kohteiden nimet ovat siirtyneet samoine sijaintisuhteineen asutuksen lähtöpaikasta tulopaikkaan.

Hannes Gebhard esittää 1889 ilmestyneessä väitöskirjassaan (s. 56), että monet paikannimet ovat syntyneet sukunimien pohjalta. Hän mainitsee esimerkkeinä mm. *Jäppilän* ja *Anttolan*, joiden taustalla olisivat Jäppiset ja Anttoset. *Kerimäki*-nimen hän selittää johtuvan *Keräsistä*. Tämä teoria ei kuitenkaan pitäne paikkaansa, koska 1500-luvun maa- ja tuomiokirjoista ei Suur-Säämingin alueelta löydy Keräsiä (Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561 – 1565; Pirinen 1982: 749 – 796). Heitä ei ole myöskään 1500-luvun veroluetteloissa (Gebhard 1889: liite I s. VII; Lappalainen 1970a: 792). *Keräsestä* on 1500-luvulla mainintoja Viipurista ja Muolaasta, ja 1500 – 1600-luvulla nimeä esiintyy erityisesti Pohjois-Savossa ja myöhemmin Kainuussa (Uusi suomalainen nimikirja s. 419).

Nimiasujen muuttumiseen perustuu se teoria, joka yhdistää *Keri(n)*-alkuiset paikannimet sanaan *kierin* tai *kiermi*. *Kierinpuilla* tarkoitetaan verkkojen kuivatuspuita, ja samaa merkitsee *kiermi* (paikoin *kermi*), jota myöhemmin on alettu käyttää myös nuottakodasta puhuttaessa. Näiden sanojen levikkialueeseen kuuluvat Pohjois-Karjala, sydänsavolaismurteet, Lemminkäinen seudut ja Savonlinnan seutu sekä useat kaakkoismurteet (SMSA; myös Nissilä 1939: 204 – 205). Koska nimien kirjoitusasu on vanhoissa asiakirjoissa horjunut, ei voida varmasti tietää, miten nimet ovat niitä kirjoitettaessa ääntyneet. Artikkelin alussa oli jo puheena, millaisia variantteja *Kerimäki*-nimestä 1500- ja 1600-luvun asiakirjoissa on käytetty. Paitsi *Keri*-, *Kere*-, *Käre*- ja *Käri*-alkuisena nimi on kirjoitettu myös diftongillisena, esim. *Kierimäki*, *Kiärimäcki* ja *Kiäremäki*. Laurenz Röösin karttakirjassa, joka on 1640-luvulta, *Kerimäki* on lähes aina *Kiäri*- tai *Kiäre*-alkuinen (MHA C:1). Samoin esimerkiksi Puumalan *Keriniemi* esiintyy näissä kartoissa *Kieriniemenä*, ja vuoden 1561 maaluettelossa Puumalan *Keriniemenmaa* on asussa *Kieriniemi* (Lappalainen 1967: 102, 623 – 624). Ensimmäisen tavun diftongillisuus ei tosin vält-

¹ Kylännimi *Simpala* ei kuitenkaan välttämättä palaudu suoraan *Simpele*-nimiin, sillä ainakin 1600-luvulla nykyisessä Simpalassa on asunut *Simpaisia* (Päivi Mielonen 1987: 159– 160), joista nimi voi johtua. Sukunimelle *Simpainen* löytyy vastineita mm. 1600-luvun asiakirjoista Parikkalasta (Nissilä 1976: 127).

tämättä merkitse sitä, että sanassa olisi todella ääntynyt diftongi. Vanhassa kirjatielessähän, esimerkiksi Agricolalla, oli tapana merkitä etuvokaalin edellä olevaa *k*:ta *ki*:llä, esim. *kieuhe* 'köyhä', *kiende* 'kääntää' (Rapola 1965: 52). Mutta toisaalta voidaan panna merkille myös *niemi*-sanana oikeinkirjoitus. Esimerkiksi Pellosta voidaan panna merkille myös *niemi*-sanana oikeinkirjoitus. Esimerkiksi Pellosniemeltä tavataan 1500- ja 1600-luvun asiakirjoissa *Keriniemen* vastineina *Keren Nemi*, *Käränemibý* ja *Kerinemj* (NT). Diftongia *ie* on siis kirjoituksessa voinut vastata *e*, ja siten myös *Keri*- on saatettu paikoin ääntää muodossa *Kieri*-. Huomiota ansaitsee vielä, että Sysmän Nuoramoisten *Kerminniementä* on tieto, jonka mukaan nimi olisi joissakin tiluskartoissa *Keriniemi*. Nämä havainnot näyttäisivät viittaavan siihen, että ainakin osa *Keri(n)*-alkuisista paikannimistä olisi yhdistettävissä kalastustermiin *kierin*. Voitaisiinkin nimittäin ajatella, että *Keri*-nimissä vaikuttaa kaakkoismurteille ja eteläisille savolaismurteille ominainen loppu-*n:n* katopyrkimys (*kierin* > *kieri* ~ *keri*).

Itäsuomalaisten *Keri(n)*-alkuisten paikannimien liittämistä kalastukseen näyttäisi puoltavan myös se, että huomattava osa niistä on vesistönimistä, esim. *Keri(n)lahti*, *-lampi*, *-niemi*, *-saari*, *-koski*, *-järvi*, *-joki*, *-salmi*, *-selkä*. Näistä selvästi yleisin on *Keri(n)niemi*, joka tunnetaan sellaisenaan tai liitynnäisnimessä seuraavissa itämurteiden pitäjissä: Sysmä, Kangasniemi, Pielavesi, Riistavesi, Joroinen, Sulkava, Anttola, Puumala, Juva, Sääminki, Taipalsaari, Ruokolahti ja Räisälä. Eräiden nimien yhteydessä on nimitoimiston kokoelmissa suoraan viitattukin kalastukseen. Esimerkiksi Riistaveden *Kerinkanta* on niemenkanta, jossa on verkkojen kuivatuspaikka.

On siis hyvin luultavaa, että osa *Keri(n)*-alkuisista vesistönimistä juontuu *kierin*-puista tai *kiermistä*, kuten on oletettukin (Lappalainen 1970a: 184; Asko Mielonen 1990). Tätä selitystä ei sulje pois sekään ajatus, että itäisen Savon *Keri(n)*-nimistöä olisi tullut Laatokan suunnasta, tunnetaanhan *kierin* ja *kiermi* myös kannakselaismurteissa, ja nämä sanat ovat sellaisinaankin jääneet sikäläiseen nimistöön (Nissilä 1939: 204 – 205). Alkuaan kalastukseen liittyneistä nimistä *Keri(n)*-alkuisuus on voinut levitä ympäröivien kohteiden nimiin, ja näin on syntynyt useita nimiä käsittäviä *Keri(n)*-pesyeitä (kartta 1). Esimerkiksi Puumalassa on *Keriniemi* (suuri niemi, sen kärkiosa ja maarekisterikylä) ja Puumalan ja Anttolan rajalla *Kerisalmi* ja *Kerilahti*, johon laskee *Kerioja*. *Keriojan* lähellä sijaitsee vielä *Kerisuo*. Punkaharjun Kauvonniemellä taas on *Kerinsaari*, *Kerinkanta*-niminen niemi ja sen vieressä *Kerinkannanapaat*. Nykyisissä *Keri(n)*-nimissä voi olla sellaisia, joilla ei äkkipäätä katsoen näyttäisi olevan mitään tekemistä vesistön ja kalastuksen kanssa. Jos kysymyksessä on kuitenkin hyvin vanha, vaikkapa keskiaikainen nimi, vesistöjen rantaviivat ovat nimen syntyessä voineet olla korkeammalla kuin nyt. Tuolloin *kierin*-puista on saatettu pystyttää paikoille, joita nykyään ympäröi jo metsä.

Keri-sana on myös vanhastaan tarkoittanut 'puunkuorta' (Lönnrot 1866 – 80). Kuten merkitykselle 'kehä', tällekin — ja vielä varmemmin juuri tälle sanalle — on löydetty vastineita etäsukukielistä, mm. votjakista, syrjäänistä ja unkarista (SKES; Koivulehto 1976: 252; Häkkinen 1990: 181). Suomen murteissa *keri*-sanon käyttö tässä merkityksessä on harvinaista; SMSA:n kokoelmien mukaan mitään selvää levikkialuetta ei muodostu, vaan hajatietoja on esim. Tervolasta ja toisaalta Nousiaisista. *Keri*-sanon 'puunkuori'-merkitykseen on liitetty *kerihanki* 'kova (kevät)hanki' (SKES; Toivonen 1928: 184). Tällaista *keri*-sanon käyttöä tavataan melko yhtenäisellä alueella päijäthämäläisissä ja perihämäläisissä murteissa sekä Etelä-Savon länsilaidalla (SMSA). Ainakaan kaakkois- ja savolaismurteisen *Keri(n)*-nimistön syntyyn ei kummallakaan edellä mainituista merkityksistä siis liene yhteyttä.

Lönnrotin sanakirjassa *keri*-sanon yhtenä merkityksenä on 'kääpiö' (dverg). Nykysuomen sanakirjassa sanalle on annettu pelkästään tämä merkitys, ja käyttöä valaisevat sitaatit ovat Aleksis Kiven kielestä. Esimerkiksi Seitsemässä veljeksessä sanotaan: »Ja Pikku-Jussi veitikka, hän juosta tapsutteli kuin keri, tömitellen maata, hikoen kovin.» (Kivi 1949 [1870]: 207; ks. myös Saarimaa 1964: 43.) Vaikka tähänkin harvinaiseen merkitykseen on ohimennen viitattu *Kerimäki*-nimen alkuperää pohdittaessa (Lappalainen 1970a: 189 – 190, 1970b: 91), sillä lienee kuitenkin kaikkein vähiten todistusvoimaa. SMSA:n kokoelmissa on nimittäin vain kaksi tietoa, joiden mukaan *keri*-sanalla on tarkoitettu 'kääpiötä' (Sääminki) tai 'vanhuuden kokoon kyyristämää pienikokoista ihmistä' (Suomussalmi).

Keri(n)-alkuisten nimien syntyyn on monia mahdollisuuksia, ja kuten edellä on käynyt ilmi, vain osa nimistä pystytään kutakuinkin varmasti selittämään. Pitäjännimen *Kerimäki* selitysteorioista varteenotettavimmiksi erottuvat kuitenkin seuraavat kaksi.

1) Todennäköisin lienee asutushistoriallinen teoria. Koska voidaan osoittaa, että itäiseen Savoan pysyvä asutus on tullut Laatokan suunnalta, on hyvin luultavaa, että nimi johtuu sellaisista vanhoista karjalaisista nimistä kuin Impilahden *Kerisyryjä* (josta on tietoja jo vuodesta 1500) tai Raudun *Keripata*. Se, mitä *keri* näissä alkuperäisissä nimissä on mahtanut tarkoittaa, jää hieman epävarmaksi. Mahdollisesti niihin sisältyy merkitys 'kehä' tai 'kerä'². 'Kehä'-merkityksen kätkeytymistä *Keri*-nimiin voisi pitää mahdollisena siksi, että suomen murteissa se on erityisesti kerivakan yhteydessä laajalti tunnettu. Sanalla on tämä merkitys mm. koko sillä savolaisalueella, jolle *Keri*-alkuiset paikannimet keskittyvät.

² 'Kerä'-merkitykseen on huomiotani kiinnittänyt Matti Larjavaara.

Merkitys 'kehä' ei semanttisesti ole kovin kaukana 'kerä'-merkityksestä. Etymologinen sanakirja mainitsee karjala-aunuksesta *kerän* vastineiksi sanat *kerä* ja *keri*-. Yhdyssanoissa *keri*- olisi siis samantyyppinen *i*:llinen johdos kuin *lehmi*-, *metsi*-, *peri*-, *seini*- jne., jotka ovat murteissa verrattain yleisiä (Hakulinen 1979: 122). *Keri*-sanana 'kerä'-merkitykseen voisivat viitata juuri *Kerimäki*-nimet, jotka olisivat saattaneet syntyä kohteen muodon perusteella. Aineistossa on kaikkiaan 12 tämänimistä mäkeä seuraavista pitäjistä: Artjärvi, Haukivuori, Heinävesi, Jämsä, Pielavesi, Reisjärvi, Riistavesi, Ruokolahti (3), Vanaja ja Vihti. *Kerivuoria*, joista osa on edellisten rinnakkaisnimiä, on puolestaan viisi (Asikkala, Heinävesi, Pielavesi, Riistavesi ja Sulkava) ja *Kerivaaroja* kaksi (Nurmes, Valtimo). Näistä nimistä yhdelläkään ei ole rinnakkaisnimenä *Kerä*-alkuista asua; ainoastaan Äänekoskelta on tieto, jonka mukaan Äänekosken kylän *Kerimäki*-niminen tila sijaitsee *Kerämäellä*. *Kerä*-alkuisia nimiä NT:n yleiskokoelmassa on viitisenkymmentä. Niitä on harvakseltaan vyöhykkeellä, joka ulottuu lounaisrannikolta hämäläisalueen kautta Keski-Suomeen, sekä Keski-Pohjanmaalta ja Kainuusta. Jokunen esiintymä on myös kaakkoismurteista. Sydänsavolaismurteiden alueelta *Kerä*-alkuiset nimet puuttuvat lähes täysin (poikkeuksena Tervo, Kangasniemi ja Vehmersalmi), eikä esiintymiä ole Savonlinnan seudulta eikä Pohjois-Karjalastakaan. Toisin kuin *Keri*-alkuisissa nimissä *Kerä*-nimien tausta tuntuu useimmiten selvältä: kohde (harju, kallio, kangas, kivi, mäki, vuori) on *kerän* muotoinen.

Karjalan kielen sanakokoelmissa (KKSK, KKSA) ei ole tietoja *keri*-sanasta, joten voi olettaa, että sana on kielestä katoamassa; sen käyttö näyttäisi rajoittuvan enää nimikiteymiin. Nämäkin ovat NT:n kokoelmissa harvinaisia. Laatokan Karjalan ulkopuolelta on vain yksi tieto Petroskoista: pelto nimeltä *kerikanda*.

Keri(n)-nimien levikkierot Savon ja Pohjois-Karjalan välillä selittynevät asutusvirtausten eriaikaisuudesta. 1100-luvulla vakituista, Laatokan rannoilta peräisin olevaa karjalaisasutusta on ollut jo Etelä-Savossa, ehkä jonkin verran idempänäkin, Säämingin seudulla ja Pohjois-Karjalassa Liperissä (Könönen – Kirkinen 1975: 72). Itä-Savon — Säämingin, Kerimäen ja Kesälahden — uhrikivilöydöt puolestaan viittaavat siihen, että näillä tienoin maanviljelysasutusta lienee ollut ainakin 1200-luvun lopulla (Sarvas 1975: 41)³. Asutuksen tuloreitit erosivat 1300-luvulla, jolloin Käkisalmen Karjalan ja Savon välille muodostui rajalinja. Sen jälkeen Novgorodin karjalaiset menettivät oikeutensa Puruveden ja Haukiveden kautta avau-

³ Viimeaikaisten arkeologisten löytöjen perusteella pysyvää asutusta on ilmeisesti ollut vieläkin varhemmin: Savonlinnan Tynkkylänjoelta on kesällä 1992 löydetty 700–1000-luvulle ajoittuva asuinpaikka (Karjalainen 17. 7. 1992: 1, 4).

tuviin Sisä-Savon alueisiin, ja Keski- ja Itä-Savoon asutus alkoi virrata Lappeelta ja Jääskestä. Kurkijoelta ja Sortavalasta päin tuleva uudisasutus suuntautui puolestaan Pohjois-Karjalaan. Itä-Savossa karjalainen pohja-asutus on todennäköisesti vanhempaa kuin Pohjois-Karjalassa, josta ensiksi asutettiin alueen eteläosat. (Könönen – Kirkinen 1975: 75 – 76; ks. myös Ronimus 1906: 14 – 17.) *Keri*-nimistöä on ilmeisesti Itä-Savoon tullut jo varhaisen asutusvirran aikoihin. Myöhempinä vuosisatoina nimet ovat sitten menettäneet produktiivisuuttaan. Pohjois-Karjalan pohjoisosien esiintymät (Valtimo, Nurmes, Pielisjärvi) voivat selittyä pohjoissavolaisista, 1600-luvulla alkaneista vaikutteista.

2) Voitaisiin tietysti olettaa myös, että *Kerimäki* liittyisi niihin *Keri(n)*-alkuisiin vesistönimisiin, jotka ovat tekemisissä *kierin*- ja *kiermi*-sanojen kanssa. Kun kuitenkin paikallishistorian tutkijoiden tuoreimpien selvitysten perusteella *Kerimäki* näyttäisi juontuvan samannimisen kylän länsilaidalla, Anttolan kulmakunnassa sijaitsevasta mäestä (nykyisestä Kataanmäestä; Puruvesi 5. 2. 1990: 4), tämä teoria menettää uskottavuuttaan, sijaitsehan paikka kaukana rannoista, joilla olisi kuivatettu verkkoja. Puruvedellekin, joka on karjalaisille uudisasukkaille ollut tärkeä kalavesi, tulee alkuperäiseltä *Kerimäeltä* matkaa toistakymmentä kilometriä. Selitysmahdollisuutta voitaisiin tosin puolustella sillä, että karjalaiset eränkävijät olisivat tuoneet nimen tullessaan ja ristineet mäen vaikkapa lähtöseudun samannimisen kohteen mukaan. Teoria jää kuitenkin ensimmäistä selitysmallia epävarmemmaksi, koska selvää yhteyttä kalastukseen ei voida löytää.

LÄHTEET

- GANANDER, CHRISTFRID 1786 – 1787: *Nytt Finskt Lexicon I – III*. Näköispainos. Tutkimuslaitos »Suomen suvun» julkaisuja II 1 – 3. Porvoo 1937 – 40.
- GEBHARD, HANNES 1889: *Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571*. Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Keuruu.
- HÄKKINEN, KAISA 1990: *Mistä sanat tulevat*. Suomalaista etymologiaa. Tietolipas 117. Pieksämäki.
- ITKONEN, TERHO, 1957: *Suomen kielen suksisanastoa*. SKST 254. Helsinki.
- Karjalainen. Joensuussa ilmestyvä sanomalehti.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A*. Murrekartasto. SKST 188. Helsinki.
- KIVI, ALEKSIS 1949 (1870): *Seitsemän veljestä*. Eripainos Aleksis Kiven Koottujen teosten 1. osasta. Tampere.
- KIVINIEMI, EERO 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Suomi 148. SKST 516. Mänttä.
- KKSA = *Karjalan kielen sana-arkiston kokoelmat*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- KKSK = *Karjalan kielen sanakirja I – III*. *Lexica societatis fenno-ugricae XVI*, 1–3. Helsinki 1968–83.
- KOIVULEHTO, JORMA 1976: *Vanhimmista germaanisista lainakosketuksista ja niiden ikäämisestä*. — *Vir.* s. 33 – 47 ja 247 – 290.

- 1982: *Rasia ja asia*. — Vir. s. 257 – 276.
- KÖNÖNEN, AULIS V. A. — KIRKINEN, HEIKKI 1975: Pohjois-Karjalan historia I. Keskiajasta Stolbovan rauhaan. Joensuu.
- LAPPALAINEN, PEKKA 1967: Puumalan historia I. Pieksämäki.
- 1970a: Säämingin historia I:1. Pieksämäki.
- 1970b: Itäinen Savo karjalaisen eräkuulttuurin, matkoreittien ja rajaperinteen piirissä. Pieksämäki.
- LIIMOLA, MATTI 1957: Sananselityksiä. — Vir. s. 191 – 203.
- LÖNNROT, ELIAS 1866 – 1880: Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja I – III. 1866 – 1880. Kolmas, manul-menetelmällä jäljennetty painos. Porvoo 1958.
- MHA C:1 = Savonlinnan läänin maanmittarin Laurenz Röösin karttakirja Säämingistä, Kerimäeltä, Sulkavalta ja Puumalasta vuosilta 1643 – 1646. Maanmittaushallituksen arkisto. Helsinki.
- MIELONEN, ASKO 1990: Kerimäen pitäjän nimestä ja nimikkomäestä. — Puruvesi 14. 6. 1990 s. 10.
- 1991: Kerimäen kirkkopitäjän perustamisvaiheista — Puruvesi 11. 7. 1991 s. 11.
- MIELONEN, PÄIVI 1987: Vanhan Kerimäen asutuskehitys vuosina 1643 – 1664 talolukujen valossa. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, historian laitos.
- NT = Nimitoimiston kokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- NISSILÄ, VILJO 1939: Vuoksen paikannimistö I. SUST 214. Helsinki.
- 1962: Suomalaista nimistöntutkimusta. SKST 272. Helsinki.
- 1975: Suomen Karjalan nimistö. Vammala.
- 1976: Suomen Karjalan ortodoksinen nimistö. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 1, s. 43 – 172. Lappeenranta.
- Nykysuomen sanakirja I – VI. Porvoo 1951 – 61.
- PELKONEN, ANTERO 1902: Entis-ajan muistoja Rantasalmen kihlakunnasta. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XXII. Helsinki.
- PIRINEN, KAUKO 1982: Savon historia II:1. Rajamaakunta asutusliikkeen aikakautena 1534–1617. Pieksämäki.
- POHJANNORO, LAURI 1978: Kerimäen kirkon vaiheilta. Savonlinna. Puruvesi. Puruveden alueen sitoutumaton paikallislehti.
- PÄRNÄNEN, J. A. 1947: Savon asuttaminen keskiaikana. Savon historia I. Esihistoria ja keskiaika, s. 39 – 64. Kuopio.
- RAPOLA, MARTTI 1965: Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I. SKST 197. Helsinki.
- RONIMUS, J. V. 1906: Novgorodin vatjalaisen viidenneksen verokirja v. 1500 ja Karjalan silloinen asutus. Joensuu.
- SAARENHEIMO, MIKKO 1932: Kerimäen pitäjän historia (1632 – 1932) esivaiheineen. Savonlinna.
- SAARIMAA, E. A. 1964: Selityksiä Aleksis Kiven teoksiin. Tietolipas 32. Neljäs, uusittu painos. Turku.
- SARVAS, PEKKA 1975: Esihistoriallinen katsaus. — Könönen, Aulis V. A. — Kirkinen, Heikki, Pohjois-Karjalan historia I, s. 9 – 42. Joensuu.
- Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561 – 1565. Toim. Kauko Pirinen. Suomen vanhimmat tuomiokirjat I. Helsinki 1954.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I – VII. Lexica societatis fenno-ugricae XII, 17. Helsinki 1975 – 81.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkiston kokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia.
- TOIVONEN, Y. H. 1918: Etymologisia huomioita. — Vir. s. 77 – 83.
- 1928: Etymologisia huomioita. — Vir. s. 183 – 186.
- Uusi suomalainen nimikirja. Sukunimet: Pirjo Mikkonen ja Sirkka Paikkala. Keuruu 1988.

Vir. = Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

WINSÄ, BIRGER 1991: Östligt eller västligt? Det äldsta ordförrådet i gällivarefinskan och tornedalfinskan. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Fennica Stockholmiensia 2. Stockholm.

On the name of the parish of Kerimäki

MARJATTA PALANDER

This year sees the 350th anniversary of the founding of Kerimäki parish in East Finland. The parish was named after the village of the same name, which is mentioned in documents going back at least to the mid 16th century. The village name, in turn, derives from the name of a hill (*mäki* 'hill'): the *Kataanmäki* hill to the west of the village used to be known as *Kerimäki*. What this name meant has not been quite clear: several theories have been proposed.

Place-names beginning with *Keri(n)* are mostly found in Central Savo, around Savonlinna, and to the south of the Savonlinna area, where the south-eastern dialects are spoken. There are also some occurrences in South-West and West Finland. At least where the *Keri*-name occurs near Swedish-speaking areas, it is often likely to derive from a loan: *keri* ~ *käri* < Sw. *kärr* 'swamp'.

Some of the places with *Keri*-names probably relate to sheepfarming: cf. the verb *keritä* 'to shear'.

In the dictionaries by Ganander and Lönnrot *Keri* is given the meaning 'circle, ring'. The word has developed several special meanings in Finnish dialects. The most widespread use refers to the oval-shaped slot around the rim of a wooden basket, or the basket itself. The conclusion has been drawn from this that *keri* in the sense 'circle' or 'ring' would be the explanation for its occurrence in *Kerimäki* on account of the round shape of the hill (e.g. Saareheimo 1932: 62). It has also been suggested that *keri* would refer to the ring of stones on the hill, which once served to mark the place of an ancient assembly (Lappalainen 1970a: 190, 1970b: 92).

A large number of the *Keri(n)* names have to do with waterways, the most common being *Keri(n)niemi* (*niemi* 'peninsular'). This has led to the proposal that the form would derive from the word *kierin* ~ *kiermi*, which denotes the logs on which nets are dried (e.g. Lappalainen 1970a: 184). Since the orthography of the names varies in old documents (the forms *Kerimäki*, *Kierimäki*, *Kiäremäki*, for instance, occur), the original pronunciation of the name is uncertain. Among the names of waterways there are some that go back to a *Kierin* form. The parish name of *Kerimäki*, however, is not one of these, because the original hill of this name is not near any shore.

Another meaning of *keri* used to be 'bark of a tree'. This sense of the word is rare in Finnish dialects. It has been related to *kerihanki* 'hard-surfaced (spring) snow', which is found in eastern Häme and central and southern Häme dialects and on the western border of South Savo. This sense of the word is scarcely likely to be related to the *Keri(n)* names in East Finland.

According to historians, the name *Kerimäki* originally spread from the Karelian Ladoga area with settlers (e.g. Pärnänen 1947: 57 – 58). This theory seems the most likely. There are mentions of names beginning with *Keri* from Sortavala, Suistamo and Rautu from as far back as the 16th and 17th centuries, such as the village name of *Kerisyryjä* from Impilahti in Sortavala and from Suistamo, and that of *Keripata* from Rautu. The oldest permanent settlement in East Savo came from Karelian Ladoga, so that it is highly likely that the *Keri*-names come from that source as well. The fact that

the names occur particularly in East Savo and not at all in North Karelia indicates that they came into use very early. In the 14th century a border came to be formed between Savo and Karelia, which caused the settlement routes to split up. Whereas before the Peace of Pähkinäsaari (1323) eastern Savo had received settlers from the northern shores of Lake Ladoga, after the border had arisen new settlers began to come from further west, from Lappee and Jääski. Settlers from the northern Ladoga shores began to spread straight into North Karelia. It seems, in fact, that during these later settlement waves the name of *Keri* no longer spread so easily from one area to

another.

It is still somewhat unclear what *keri* meant in the original Karelian names. Its meaning may have been 'ring', a sense that is well known throughout Finland in its connection with the *kerivakka* basket. Semantically, the sense is not far from *kerä* 'ball', which can be considered possible on the grounds that in the East Savo area where the form *Keri* is found there are very few place-names beginning with *Kerä*. *Keri-* in compound words would then be the same kind of derivative in *-i* as e.g. *sei-ni-*, *peri-* and *metsi-* (from basic forms in *-ä*).